

BAKGRUNNSNOTAT - MIDT-ØSTEN-KONFLIKTEN

Disposisjon

I - Den første verdenskrig - Drakamp om Palestina

- Brevveksling mellom den britiske høykommissær i Kairo, MacMahon og shariff Hussein i 1915
- Sykes-Picot-avtalen av 1916
- Balfour-erklæringen av 1917

II - 1919-1942 - Posisjonene låses i det britiske mandatområdet

- King-Crane-kommisjonen av 1919
- Fredskonferansen i Versailles 1919
- Innvandring til Palestina 1919-1939
- Peel-kommisjonen av 1936
- Sterke motsetninger jøder-arabere i 30-årene
- Den britiske hviteboken av 1939
- Jødisk konferanse i New York, 1942

III - 1942-48 Dannelsen av staten Israel

- Britisk-amerikansk kommisjon av 1946
- Morrison-Gray-planen av 1946
- Britisk erklæring av 14. februar 1947
- FNs delingsplan for Palestina 1947
- Behandlingen i FN
- Flyktningestrømmen begynner
- Staten Israel opprettes 14. mai 1948

IV - 1948-56 Åpen krig og våpenstillstand

- Krig og okkuperinger
- Våpenhvile 11. juni - 9. juli 1948 og ny strid
- Folke Bernadottes plan
- Våpenhvilen 1949
- United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO)
- United Nations Conciliation Commission for Palestine (UNCOP)
- Konferanser om flyktningespørsmålet
- Clapp-kommisjonen
- United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA)
- Tremaktserklæringen av 1950

V - 1956-57 Suez-krigen i 1956

- Nasjonalisering av Suez-kanalen
- Fedayeen-angrep mot Israel 1953-56
- Britisk, fransk, israelsk hemmelig møte i oktober 1956
- Israelsk angrep 29. oktober 1956
- FNs behandling av Suez-krigen
- FNs generalforsamling krever tilbaketrekning og våpenhvile
- Opprettelse av FN-styrkene (UNEF)
- Suez-kanalen etter 1956-krigen
- Gaza-området etter 1956
- Sharm El-Sheikh og Akaba-bukten

VI - Norske holdninger til Midt-Østen
konflikten i FN 1956/57

- Norges aktivitet i FN-sammenheng
- Utdrag av utenriksminister Halvard Langes innlegg i FN, november 1956

VII - 1958-67 Spenning og ny krig (Seksdagerskrigen 1967)

- Eisenhower-doktrinen av 1957
- Toppmøter mellom de arabiske land
- Økt geriljavirksomhet
- FN-styrkene trekkes tilbake
- Tiran-stredet stenges i mai 1967
- FN-resolusjonen av 22. november 1967 - resolusjon nr. 242

VIII - Norske holdninger i FN i forbindelse
med "Seksdagerskrigen"

- Tale av ambassadør Edvard Hambro i FN (sammendrag)
- Holdning til forskjellige resolusjoner

IX - 1967-73 Fredsbestrebelser og opptakt til ny krig

- Jarring-misjonen
- Den amerikanske "Rogers"-planen
- Res. av november 1970 i 25. Generalforsamling
- Jarrings meklingsforsøk 1971
- Egypts svar til Jarring
- Israels svar til Jarring
- Jarring-misjonen i dødvannet

Disposition - Midt-Østen notat - forts. s. 3

- Forslag til interimsordning for Suez-kanal-området, 1971
- Meklingsforslag fra Organisasjonen for afrikansk enhet (OAU)
- Res. 2799, FNs 26. Generalforsamling, høsten 1971
- Kong Husseins plan
- Sovjetiske rådgivere sendes ut av Egypt
- Res. 2949, FNs 27. Generalforsamling, høsten 1972

X - Oktoberkrigen 1973

- Krigen bryter ut
- Nye FN-styrker opprettes
- Avtaler om troppeatskillelse..

XI - Norsk holdning til Midt-Østen-konflikten

- Tre hovedprinsipper
- FNs rolle
- FN-styrker
- Jerusalem

XII - Norges holdning til spørsmålet om palestinernes rettigheter - Norsk holdning til UNWRA's arbeid

- Norsk uttalelse, 5. ekstraordinære krisesejon i Generalforsamlingen, 1967, ambassadør Hambro
- Norsk uttalelse, 23. Generalforsamling, 1968, stortingsrepresentant Hans Hammond Rossbach
- Norsk uttalelse, 24. Generalforsamling, 1969, ambassadør Hambro
- Norsk uttalelse, 25. Generalforsamling, 1970, statsminister Per Borten
- Norsk uttalelse, 26. Generalforsamling, 1971, utenriksminister Cappelen
- Norsk uttalelse, 28. Generalforsamling, 1973, utenriksminister Vårvik
utenriksminister Frydenlund uttaleier, Stortinget, 8/2-1974
- Avstemninger
- Norsk holdning til UNWRA
- FNs hovedresolusjon om palestina-flyktningene av 1948

+ + + + +

BAKGRUNNSNOTAT - MIDT-ØSTEN KONFLIKTEN

I. Den første verdenskrig - Drakamp om Palestina

I 1917 ble Palestina erobret av britiske styrker under general Allenby samtidig som tyrkerne ble tvunget tilbake til hele området. Ved Versailles-forhandlingene i 1919 fikk Palestina status som britisk mandatområde. I 1917 bodde det totalt ca. 700.000 mennesker i Palestina, ca. 10% var jøder. Det var på det tidspunkt ikke noe spesielt motsetningsforhold mellom den arabiske befolkningen og den jødiske immigrantgruppen, som hovedsakelig hadde flyttet dit i løpet av de to siste ti-årene før 1914.

I en brevveksling mellom den britiske høykommissær i Kairo, Sir Henry MacMahon og storshariff Hussein ibn Ali i 1915 lovet den britiske høykommissæren å anerkjenne og opprettholde arabernes uavhengighet i alle områder innenfor de grenser shariffen foreslo med unntak for en del av kyststrekningen mot Middelhavet. Hele Palestina ble dermed lovet som et fremtidig arabisk-dominert område. Bakgrunnen for brevvekslingen var shariff Husseins opprør mot tyrkerne og støtte til britene.

Sykes-Picot-avtalen, våren 1916 - resultat av hemmelige forhandlinger mellom Storbritannia, Frankrike og Russland. Franskmennene skulle få sitt interesseområde på den vestlige kyststrekning (dagens Syria og Libanon), mens britene skulle ha kontrollen i øst (dagens Irak). Palestina skulle settes under internasjonal forvaltning så snart krigen var over, men britene forlangte kontroll over havnebyene Haifa og Acre.

Balfour-erklæringen av 2. november 1917 ble avgitt i form av et brev fra den britiske utenriksministeren Balfour til finansmannen Lord Rothschild. Balfour skrev i sitt brev at den britiske regjering så med velvilje på opprettelsen av et nasjonalhjem for det jødiske folk i Palestina og at regjeringen kom til å gjøre sitt beste for at dette mål skulle bli nådd under forutsetning av at intet ville bli gjort som kunne skade de borgerlige og religiøse rettigheter for de ikke-jødiske befolkninggrupper som fantes i Palestina. Brevet fra Balfour ble oppfattet som en takk for jødenes innsats for de allierte mot tyrkerne i Midt-Østen under verdenskrigen.

x x x

II. 1919-1942 - Posisjonene låses i det britiske mandatområdet

I forbindelse med fredsforhandlingene i Versailles oppnevnte president Wilson en amerikansk gruppe - King-Crane-kommisjonen av 1919 - som etter en omfattende reisevirksomhet i Midt-Østen foreslo at det ble opprettet en stat som skulle bestå av Syria, Libanon og Palestina som alle burde være samlet under en mandatmakt, fortrinnsvis USA. Mandatmakten skulle bistå landet (landene) til selvstyre kunne innføres så snart som mulig. Rapporten fikk ingen praktiske følger.

På fredskonferansen i Versailles fikk Frankrike mandat over Libanon og Syria. Britene fikk mandat over Palestina og Mesopotamia (dagens Irak). Ved San Remo-avtalen av 1920 delte i praksis Storbritannia og Frankrike den arabiske verden mellom seg i samsvar med Sykes-Picot-avtalen av 1916.

Innvandring til Palestina 1919-39

Mandatområdet omfattet ca. 26.000 kvadratkilometer og besto av landet vest for Jordan-elven ut til Middelhavskysten og en del av Negev. Etter folkeforbundets Pakt, artikkel 22 om mandatsystemet, skulle Palestina

styres slik at befolkningen skulle utvikles i retning av selvstyre. På det tidspunkt besto befolkningen av 90 prosent arabere, 10 prosent jøder. I selve mandatteksten for Palestina ble flere sionistiske krav stadfestet. Jødenes historiske forbindelser med Palestina og deres rett til å gjenopprette sitt nasjonalhjem der ble fastslått ved siden av at den britiske mandatmakt ble pålagt å begynne jødisk innvandring og oppmuntre til jødisk bosetting. Den jødiske innvandring skjøt fart. I tiden 1919-31 slo ca. 117.000 jøder seg ned i landet. På seks år etter Hitlers maktovertakelse i Tyskland i 1933 - kom over 200.000 jødiske immigranter til Palestina. I 1939 utgjorde jødene 28 prosent av befolkningen i området.

Peel-kommisjonen av 1936 fastslo at det ikke fantes grunnlag for å opprettholde mandatordningen ettersom den arabiske befolkningens gruppen nektet å avfinne seg med den jødiske innvandringen. Kommisjonen foreslo at det ble opprettet to separate stater i Palestina - en jødisk på slettelandet langs kysten og i Galilea og en arabisk i det indre av landet og i Negev. Kommisjonen foreslo videre en årlig innvandring av jøder på 12.000 i fem år. Jødene sluttet ikke opp om delingsplanen, men gikk inn for forhandlinger med britene om å opprette en uavhengig jødisk stat. Arab Higher Committee i Jerusalem forkastet forslaget og krevde stans i den jødiske innvandringen.

Sterke motsetninger jøder - arabere i 30-årene

Motsetningen mellom de to folkegruppene økte sterkt i mellomkrigsårene. På hver side bygde de opp politiske kamporganisasjoner og i 1936 brøt det ut et arabisk opprør i mandatområdet - først ledet av arabernes organisasjon Arab Higher Committee som etterhvert mistet kontroll med utviklingen. Jødene på den annen side svarte med å mobilisere sin hemmelige hær Haganah og terrorgruppen Irgun Zvai Leumi. Delvis med jødisk hjelp slo britene ned den arabiske oppstanden som ebbet ut i 1939. På det tidspunkt hadde anslagsvis 3.000 mennesker mistet livet.

Den britiske hvitboken av 1939 gikk inn for at den jødiske innvandring skulle få holde fram til 1944, men ikke overstige 15.000 individer årlig. Deretter skulle innvandringen stoppes. Jødene skulle også avskjæres fra jordoppkjøp i visse områder. Innen ti år skulle det opprettes en uavhengig stat hvor jøder og arabere skulle dele regjeringsansvaret. Både Palestina-araberne og jødene forkastet de forslag som ble lagt fram i hvitboken. Jødenes aksjoner begynte nå i sterkere grad å rette seg mot den britiske mandatmakten som etterhvert ble oppfattet som en hovedmotstander for jødene.

Jødisk konferanse på hotell Biltmore, New York, 1942. På dette møtet sluttet den amerikanske sionistiske organisasjon opp om kravet om at hele Palestina skulle inngå i en jødisk stat samt at det skulle skje en ubegrenset innvandring av jøder til Palestina. Dette ble like etter deler av et generelt sionistisk program. Tanken om en bi-nasjonal stat i Palestina var definitivt ute av bilet.

x x x

III. 1942-48 - Dannelsen av staten Israel

Under krigen immigrerte ca. 60.000 jøder til Palestina og prosentandelen av befolkningen økte fra 28 prosent i 1939 til 31 prosent i 1945. De jødiske aksjonene mot det britiske mandatstyret økte i omfang - og omfattet såvel rent politiske utspill som rene terrorhandlinger (bl.a. sprengningen av King Davids hotellet i Jerusalem, 22. juli 1946, med 90 mennesker drept).

Britisk-amerikansk kommisjon 1946 - kommisjonen anslo at det var ca. 100.000 hjemløse jøder i Europa og at disse burde få adgang til Palestina. Kommisjonen avviste deling av området som et alternativ og anbefalte at det britiske mandat fortsatte og at de gjeldende bestemmelser om restriksjoner på jødisk oppkjøp av land skulle

oppheves. President Truman aksepterte bare innvandring av 100.000 jøder, mens den britiske og arabiske regering avviste hele forslaget.

Morrison-Grady-planen av 1946 - Den amerikanske ambassadør Henry Grady og den britiske innenriksminister Herbert Morrison utarbeidet i juli 1946 en plan som gikk ut på at man skulle opprette to autonome - men ikke helt atskilte - deler samtidig som man skulle gi adgang til innvandring av 100.000 jøder til den jødiske del. Truman avviste planen og britene forsøkte deretter å arrangere en rundebordskonferanse i London som var like mislykket.

Den 14. februar 1947 kunngjorde den britiske utenriksminister Ernest Bevin at britene hadde besluttet å trekke seg ut av Palestina og at hele spørsmålet ville bli brakt inn for FN.

FN's delingsplan for Palestina 1947

En ekstraordinær generalforsamling i FN opprettet i mai 1947 United Nations Special Committee on Palestine (UNSCOP) som kom med en flertalls- og en mindretallsinnsstilling. Begge forslagene hadde som utgangspunkt Palestina som en økonomisk enhet. Komitéens mindretallsinnsstilling gikk ut på at en jødisk og en arabisk delstat skulle opprettes innenfor rammen av en føderal statsdannelse med Jerusalem som felles hovedstad. Flertallsforslaget gikk i hovedsak ut på å dele Palestina i seks regioner, hvorav tre - Øst-Galilea, kyststripen og Negev - skulle utgjøre en stat med jødisk befolkningsmajoritet, mens en arabisk statsdannelse skulle opprettes i de øvrige regionene. Jerusalem skulle settes under internasjonal kontroll. Delingsplanen innebar at jødene ville få kontroll over 56 prosent av Palestina. Jødernes Jewish Agency godtok i prinsippet majoritetsplanen. Araberne avviste begge forslag.

29. november 1947 ble saken behandlet i FN's generalforsamling. 33 stater stemte for majoritetsplanen - deriblant Sovjetunionen. 13 stemte mot. 10 land avholdt seg fra å stemme.

UNSCOP's delingsplan fikk dermed to tredjedels flertall og vedtaket innebar at FN anbefalte at jødene kunne opprette en jødisk stat i Palestina. Fra jødisk side ble planen oppfattet som en nødløsning, et absolutt minimumskrav og en betydelig innrømmelse overfor Palestina-araberne. Årsaken til at araberne blankt avviste planen var delvis at det for lengst var blitt en politisk umulighet for noen arabisk talsmann offentlig å innrømme jødene rett til å grunnlegge en egen stat på palestinsk territorium. Det brøt umiddelbart ut kamphandlinger mellom jødiske og arabiske grupper. Den 11. desember 1947 erklærte britene at de ville trekke seg tilbake fra mandatområdet den 15. mai 1948.

Flyktningestrømmen begynner

Vinteren 1948 rapporterte FN-kommisjonen som hadde til oppgave å gjennomføre delingsplanen, at bare militære styrker ville være i stand til å gjennomføre den. Generalsekretær Trygve Lie overveide om det var nødvendig for FN å sende en internasjonal politistyrke, men stormaktene kunne ikke bli enig i Sikkerhetsrådet. I USA var det sterk uenighet om delingsplanen idet både utenriksdepartementet og forsvarsdepartementet var mot planen. USA foreslo at FN skulle overta Palestina som et "Trusteeship", men ble etter kort tid skrinlagt. Britene var passive. Resultatet ble at araberne og jøder for en stor del ble overlatt til seg selv for innbyrdes å kjempe fram/motarbeide FN's anbefalte løsning. Utstrakt terror fra begge sider kulminerte i Deir Yassin-massakren 10. april 1948 da jødiske terrorgrupper massakrerte 254 menn, kvinner og barn i den arabiske landsbyen Deir Yassim nær Jerusalem. Få dager etter angrep araberne en Røde Kors-konvoy og drepte 77 leger, sykesøstre og studenter. Deir Yassim-massakren ga støtet til en flyktningestrøm blant

Palestina-araberne som etterhvert skulle bli et av de bitreste problemer mellom jøder og arabere. 150.000 hadde flyktet innen utgangen av måneden, 500.000 innen utgangen av året.

Staten Israel ble opprettet 14. mai 1948 - dagen før det britiske mandat løp ut. Den nye staten hadde 800.000 innbyggere. I siste halvdel av april hadde jødene innledet en omfattende militær offensiv som tok sikte på full kontroll over det territorium som ifølge delingsplanen skulle tilfalle jødene og også områder ut over dette - bl.a. byen Jaffa som ifølge delingsplanen skulle tilfalle den arabiske befolkningssgruppen. På samme tidspunkt hadde den jødiske hær, Haganah, også kontroll over de jødiske bydeler i Jerusalem. USA anerkjente umiddelbart den nye staten, fulgt av Sovjetunionen.

IV. 1948-1956 - Åpen krig og våpenstillstand

15. mai 1948 marsjerte arabiske styrker inn i Palestina. Tilsammen utgjorde de 25.000 mann. Den best kamp trenede kontingensten var Transjordans Arabiske Legion under briten Glubb Pasha's kommando. Israelerne hadde omtrent tallmessig samme styrke, men de var mangelfullt utstyrt til tross for hemmelig våpenimport fra Frankrike og Tsjekkoslovakia.

Transjordanske styrker tok vestbredden av Jordan-elven og Jerusalems gamle bydel. Egypterne tok Gaza, Beer-sheba og Hebron. Syrerne tok viktige områder ved Gennesaretssjøen. Men stort sett klarte israelerne å holde stillingene som var blitt inntatt under offensiven noen uker tidligere.

Våpenhvile 11. juni-9. juli 1948 og ny strid. Etter krav fra Sikkerhetsrådet kom det 11. juni 1948. I mai var grev Folke Bernadotte oppnevnt som FN's meklingsmann i Midt-Østen og hadde en

vesentlig del av æren for våpenstilstanden. 9. juli ble kamphandlingene gjenopptatt igjen, og det ble forholdsvis fort klart at israelerne på det tidspunkt var sterkest. I løpet av kort tid hadde de bygd opp en effektiv hær på 60.000 mann samtidig som de hadde fått sterk finansiell støtte fra Jewish Agency's internasjonale kontaktnett. På kort tid erobret israelerne betydelige områder som etter delingsplanen var forbeholdt Palestina-araberne.

Folke Bernadottes plan. Bernadotte mente at den delingsplan som var vedtatt av FN 29. november 1947 ikke lot seg gjennomføre og foreslo at Palestina ble slått sammen med Transjordan i en føderasjon med to medlemmer - en jødisk og en arabisk. De palestinske flyktninger skulle få vende tilbake til sine hjem eller få en skadeserstatning hvis de foretrak permanent eksilt tilværelse. Han foreslo også visse grenseendringer mellom de to befolkningsgrupper sett i forhold til FN's delingsplan. Bl.a. foreslo han at Negev-området ble gitt til Palestina-araberne, mens hele Galilea burde gå til israelerne. Han foreslo at Jerusalem burde inngå i det arabiske området, men modifiserte dette noe senere og foreslo at byen ble internasjonalisert. Den 17. september 1948 ble Folke Bernadotte myrdet av en jødisk terrorgruppe (Stern-gruppen).

Etter få dagers kamphandlinger i juli, ble fiendtlighetene igjen innstilt, men ny krig brøt ut i oktober 1948 da israelerne skaffet seg kontroll over Negevs nordlige del. I mars 1949 inntok israelerne havnebyen Eilat ved Akaba-bukten praktisk talt uten et skudd. Hele Negev-området var dermed under israelsk kontroll samtidig som den nye staten hadde fått adgang til en ny vannvei.

Våpenhvilen 1949 - Avtalen med Egypt ble undertegnet på Rhodos den 24. februar 1949. Avtaler med Libanon, Jordan og Syria ble undertegnet henholdsvis 23. mars, 3. april og 20. juli 1949. Irak og Saudi-Arabia nektet enhver befatning med Israel. FN vedtok i desember 1949

at de jødiske og arabiske bydeler i Jerusalem skulle settes under nøytral, internasjonal administrasjon slik Bernadotte-planen krevde. Hverken Israel eller Jordan som på det tidspunkt hadde innlemmet vestbredden av elven Jordan i sitt territorium, var villige til å rette seg etter FN-resolusjonen. Byen forble derfor delt. Kort tid etter gjorde Israel sin del av Jerusalem til offisiell hovedstad i den nye staten Israel. Landets jødiske befolkning utgjorde på dette tidspunkt 85 prosent av totalbefolkingen på en million som også omfattet halvparten av det området som Palestina-araberne var blitt tildelt gjennom FN's delingsplan. 77 prosent av Palestina var under israelsk jurisdiksjon.

United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO) var en organisasjon opprettet av FN for å påse at våpenstillestandsavtalen ble overholdt. Under UNTSO ble det opprettet fire blandede våpenstillestandskommisjoner:

- 1) Egyptian-Israeli Mixed Armistice Commission (EI-MAC)
- 2) Hashemite Jordan Kingdom - Israel Mixed Armistice Commission (HJK-IMAC)
- 3) Israel-Syrian Mixed Armistice Commission (ISMAC)
- 4) Israel-Lebanon Mixed Armistice Commission (ILMAC)

United Nations Conciliation Commission for Palestine (UNCCP), en meklingsorganisasjon som ble opprettet av FN's generalforsamling i desember 1948. Kommisjonen besto av USA, Frankrike og Tyrkia. Kommisjonens viktigste oppgave var å hjelpe regjeringene i Israel, Egypt, Jordan, Libanon og Syria i å nå fram til en løsning på alle utestående problemer mellom partene.

Konferanser om flyktningespørsmålet

Meklingskommisjonen (UNCCP) fikk partene til å godta at de skulle møtes for å diskutere flyktningespørsmålet. På en rekke møter i Lausanne i april-desember 1949

krevde araberne at flyktingsspørsmålet skulle behandles uavhengig av andre spørsmål og foreslo at man skulle ta utgangspunkt i FN's delingsplan av 1947 og i 1948-resolusjonen om Palestina-flyktningene. På dette grunnlag gikk araberne inn for at flyktninger som hadde bodd i de områder som FN's delingsplan hadde tildelt Palestina-araberne, først skulle få vende tilbake. Israel forkastet dette, men foreslo at man skulle gi 200.000 flyktninger israelsk statsborgerskap dersom Gaza-stripen ble innlemmet i Israel. Forslaget ble avvist. Israel foreslo deretter at man ville ta imot 100.000 flyktninger dersom de arabiske land var villig til å gå med på et endelig fredssoppgjør. De 100.000 skulle imidlertid av sikkerhetsgrunner få seg tilvist annet oppholdssted i Israel enn deres tradisjonelle hjem. Konferansen kjørte seg fast og førte ikke til resultater. Det eneste som ble oppnådd, var at Israel offisielt ga 8.000 flyktninger som var blitt skilt fra sine familier, tillatelse til å vende tilbake. Dessuten så de israelske myndigheter mellom fingrene på at tre-fire ganger så mange krysset grensene illegalt. Israel gikk også med på å frige en million pund sterling som flyktningene hadde stående på banker i Israel, mens okkuperte arabiske eiendommer ikke ble innløst.

Clapp-kommisjonen - undersøkelsesgruppe oppnevnt av FN's meklingskommisjon som skulle kartlegge flyktningenes økonomiske kår. Kommisjonen anslo antallet flyktninger til ca. 700.000. Godt og vel halvparten levde fra hånd til munn i Jordan. Resten hadde funnet veien til Libanon, Syria, Egypt og Irak.

United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA) ble opprettet i slutten av 1949 og skulle ha ansvaret for alle Palestina-flyktningene.

Tremaktserklæringen av 1950 - I 1950 sendte de tre vestlige stormaktene USA, England og Frankrike ut en felleserklæring hvor de garanterte grensene i Midt-Østen og hvor de også erklærte at de ville påse at det

eksisterte en viss våpenbalanse mellom arabere og israelere. Erklæringen ble opphevet i forbindelse med Suezkrigen i 1956.

Resultatløse forhandlinger om vannet i Jordan-elven i 1953 ved amerikansk mellomkomst dannet sluttstenen på en periode med forhandlinger mellom partene i området.

x x x

V. 1956-1957 - Suez-krigen i 1956

Den direkte opptakten til stridighetene kan føres tilbake til spørsmålet om finansieringen av det egyptiske storprosjektet - byggingen av Aswan-dammen. 19. juli 1956 ga den amerikanske utenriksminister John Foster Dulles egypterne beskjed om at det britisk-amerikanske tilbud om å finansiere prosjektet var trukket tilbake. Dette vedtaket har blitt vurdert som viktig for økt sovjetisk innflytelse i Midt-Østen, spesielt på bakgrunn av avtalen i september 1955 om våpenleveranser mellom Tsjekkoslovakia og Egypt. Den 26. juli opplyste president Nasser at Egypt hadde nasjonalisert Suez-kanalen. Det egyptiske utspillet ble satt i sammenheng med det britisk-amerikanske avslaget. Suez-kanalen var riktignok en del av egyptisk territorium, men var også regulert ved bl.a. konsesjonsbestemmelser gitt av egyptiske myndigheter. Selskapet Universal Maritime Suez Canal Company hadde konsesjon til å drive kanalen fram til 1968 - 99 år fra 1869. Blant selskapets aksjonærer var blant annet den britiske regjering og betydelige franske interesser. Nasser lovet kompensasjon til eierne av selskapet. Ifølge en konvensjon av 1888 som Egypt hadde inngått med flere land, hadde egypterne lovet å holde kanalen åpen for all skipstrafikk. Signatarmaktene hadde etter konvensjonen rett til å ta forholdsregler for å sikre fri gjennomfart i kanalen. Allerede så tidlig som i 1951 hadde Sikkerhetsrådet fordømt Egypt som siden 1948 ikke hadde tillatt israelske skip å passere.

Etter nasjonaliseringen arbeidet Storbritannia og Frankrike for å legge kanalen under internasjonal kontroll, noe som ikke førte fram.

Fedayeen-angrep mot Israel 1953-56

Israel hadde særlig i perioden fra 1953 vært utsatt for stadig sterkere angrep fra såkalte fedayeen fra egyptisk territorium (Sinai) og ønsket å sette en stopper for disse raidene. Videre ønsket de å bryte den arabiske blokaden i Akaba-bukten slik at landet kunne få en fri transportvei til Asia og Afrika over havnebyen Eilat. Åpningen av Tiran-stredet ved utløpet av Akaba-bukten ville være en brukbar kompensasjon for at Suez-kanalen var stengt for israelsk gjennomfart.

Britisk, fransk, israelsk hemmelig møte i Seyres, oktober 1956

På dette møtet undertegnet britene, franskmennene og israelerne en hemmelig avtale om koordinerte aksjoner mot Egypt.

Israel angrep den 29. oktober 1956 og fikk assistanse av britene og franskmennene. Britene og franskmennene utstedte dernest et offisielt ultimatum til Israel og Egypt og krevde at begge sider skulle trekke seg ti miles fra kanalen. Ingen av partene tok hensyn til ultimatumet. Israelerne var selv langt unna og hadde som sitt hovedmotiv å knekke fedayeen-baser i Sinai. Egypt anså Suez-kanalen som eget land og ville ikke trekke seg tilbake.

Den israelske aksjonen ble avsluttet den 2. november etter at følgende hovedmål var nådd: fedayeen-basene i Sinai var ødelagt, Tiran-stredet ytterst i Akaba-bukten var åpnet for israelsk gjennomfart og Egypt var tilføyd et betydelig nederlag. 5. november gjennomførte engelskmennene og franskmennene et angrep mot Port Said.

FN's behandling av Suez-krigen

Striden ble tatt opp i Sikkerhetsrådet allerede dagen etter det israelske angrepet. USA foreslo en resolusjon med krav om øyeblikkelig våpenhvile og tilbaketreking av de israelske styrker bak demarkasjonslinjen. Forslaget krevde også at alle stater skulle avstå fra å bruke makt eller å true med å bruke makt og å unnlate å gi Israel noen som helst hjelp inntil tilbaketrekking var gjennomført. Storbritannia og Frankrike nedla veto mot det amerikanske forslaget. Dagen etter nedla begge land veto mot et sovjetisk forslag som var noe mildere i tonen. Sikkerhetsrådet var lammet.

FN's generalforsamling krever tilbaketrekking og våpenhvile

Med utgangspunkt i "United for Peace"-resolusjonen vedtatt under Korea-krigen - ble saken overført til generalforsamlingen. FN's ekstraordinære generalforsamling trådte sammen og vedtok 2. november 1956 en resolusjon som ble foreslått av USA. Resolusjonen krevde øyeblikkelig våpenhvile, tilbaketrekking av styrkene fra egyptisk område, forbud mot å "innføre militærmateriell i kampsonen" og en fri og åpen Suez-kanal. Resolusjonen ble vedtatt med 64 mot fem stemmer. Seks land avholdt seg fra å stemme. De som stemte mot, var: Israel, Storbritannia, Frankrike, Australia og New Zealand.

Opprettelsen av FN-styrkene (UNEF)

I begynnelsen av november 1956 fremmet den kanadiske utenriksminister Lester Pearson et resolusjonsforslag i generalforsamlingen. Forslaget gikk ut på at generalsekretären skulle pålegge å utarbeide en plan i løpet av 48 timer for opprettelsen av en FN-styrke som skulle sikre og overvåke at kamphandlingene tok slutt i samsvar med generalforsamlingens resolusjon av 2. november. Ingen stemte mot. Noen land avholdt seg fra å stemme - blant annet Østblokken og Egypt. Resolusjonen ble vedtatt 7. november.

Generalsekretær Dag Hammarskjöld la fram følgende hovedprinsipper for FN-styrkene:

1. Stormaktene skulle ikke delta i FN-styrkene
2. Generalsekretären skulle ha den øverste kommando
3. Den skulle være en vaktstyrke, ikke en kampstyrke
4. Styrken skulle være politisk nøytral
5. Egypts suverenitet skulle respekteres

Styrkenes oppgave skulle være å overvåke gjenopprettelsen av status quo ante.

UNEF-styrkene ble bygd opp på meget kort tid. De nordiske land spilte en sentral rolle ved at alle fire deltok med styrker. I tillegg deltok Brasil, Canada, Columbia, India, Indonesia og Jugoslavia.

Suez-kanalen etter 1956-krigen

Suez-kanalen forble egyptisk eiendom og FN-styrkernes virksomhet i kanalsonen begrenset seg til å opprettholde ro og orden, mens de fransk-britiske styrker trakk seg tilbake. Etter sterkt press fra USA trakk de franske og britiske styrkene seg definitivt tilbake i desember. I april 1957 avgav Egypt en erklæring om at Suez-kanalen skulle være åpen for fri gjennomfart for alle land. Dessuten skulle det utbetales erstatning for nasjonaliseringen. I praksis ble imidlertid fremdeles israelske skip hindret i å passere kanalen og selv andre lands skip med varer fra og til Israel ble nektet gjennomfart.

Gaza-området etter 1956

Israel nektet i første omgang å trekke seg tilbake fra Gaza-stripen fordi de mente at dette ville innebære at terroraksjonene ville starte igjen. I mars 1957 erklærte imidlertid Israel at landet ville trekke seg tilbake fra Gaza og at FN midlertidig skulle overta

administrasjonen av området inntil varig fred kunne oppnås. FN tok ikke standpunkt til den israelske erklæring, men nøyde seg med å gi ordre til at FN skulle overta den militære og sivile kontroll over Gaza-stripen "første omgang". Uroligheter i området og sammenstøt mellom arabiske grupper og FN-styrkene førte til at FN ga opp forsøket på å ha Gaza under en eksklusiv internasjonal kontroll. Opprinnelig var det også meningen at FN-styrker skulle plasseres på begge sider av den egyptisk-israelske grense, men Israel nektet dem på sitt territorium. Bl.a. ble den dansk-norske FN-kontingenten plassert i Gaza-området.

Sharm el Sheikh og Akaba-bukten

Ved våpenhvilen i 1949 hadde det vært en forutsetning at Israel skulle ha rett til fri passasje gjennom Tiranstredet til Akababukten. Men allerede i 1950 hadde Egypt bygd ut kanonfestninger i Sharm el Eheikh og forbudt denne passasjen. Under den såkalte Suez-krigen i 1956 var det et av Israels viktigste mål å okkupere dette området. Israel forlangte etter krigen at FN-styrkene skulle okkupere området permanent. FN kunne imidlertid ikke garantere å hindre fremtidig krenkelse av Israels fri passasjerett under henvisning til at styrkene hadde forpliktet seg til å respektere Egypts suverenitet. Da de israelske styrker trakk seg tilbake, overtok FN området.

x x x

VI. Norske holdninger til Midt-Østen konflikten i FN 1956/57

- Under Sikkerhetsrådets behandling av krisesituasjonen 31. oktober 1956 ble det overlevert et brev fra Norges faste representant til Rådets president som understreket at den norske regjering mente at krisen burde kunne løses innenfor FN's ramme. Den norske regjering

var enig i at saken var fremmet for Sikkerhetsrådet og var enig i de tiltak USA hadde foreslått for å bringe kampene til opphør. Norge var med henvendelsen til generalsekretären - etter at det var blitt lagt ned veto i Sikkerhetsrådet - om at en ekstra-ordinær generalforsamling måtte bli innkalt for å drøfte krisen.

- På den ekstra-ordinære generalforsamling fremla Norge, sammen med Canada og Colombia, et resolusjonsforslag om opprettelse av en FN-kommando for vaktstyrken. Forslaget ble vedtatt med 57 stemmer, ingen stemte mot, 19 avholdt seg fra å stemme.

- Norge fremsatte resolusjonsforslag sammen med USA, Canada, Colombia, India og Jugoslavia som sluttet opp om generalsekretærens opplegg for FN-styrkenes tilstedeværelse og funksjon i Egypt og den fremgang som generalsekretären hadde i forbindelse med arrangementer for rydding av Suez-kanalen.

- Norge fremla to resolusjonsforslag sammen med USA, Brasil, Colombia, India, Indonesia og Jugoslavia som beklaget at Israel ikke hadde trukket sine tropper tilbake og anmodet landet om å fullføre tilbaketrekingen. Resolusjonsforslag nr. 2 anmodet Israel og Egypt om nøyé å overholde våpenhvileavtalen av 1949. Videre het det at nøyé opprettholdelse av våpenhvileavtalen krevde stasjonering av FN-styrken på den egyptisk-israelske våpenhvilelinjen og gjennomføring av andre fredsskapende tiltak. Resolusjonene ble begge vedtatt i begynnelsen av februar 1957.

- Norge med på et forslag fra 25 land om finansieringen av FN's vaktstyrke, vedtatt 20. desember 1956. Østblokklandene stemte mot de fleste avsnittene i resolusjonen. Hele resolusjonen ble vedtatt med 57 stemmer, åtte mot (Øst-Europa) og ni som avsto.

- Norge med i FN-styrkene - plassert i Gaza-området (DANOR-bataljonen).

Utdrag av utenriksminister Halvard Langes innlegg i generaldebatten i FN, 27. november 1956:

- I en rekke år har vi sett på utviklingen i Midt-Østen med bekymring og frykt og med en følelse av skuffelse over mangelen på vilje og besluttosomhet til å omsette den skrøpelige våpenstillsstand til en stabil fred. Vi forstår at denne skuffelsen må ha vært følt langt sterkere av dem som har vært mest direkte berørt, fremfor alt av Israels regjering og folk. Vi tar avstand fra deres handlemåte, men vi forstår deres motiver. Vi forstår også at de er skuffet over De Forente Nasjoner fordi organisasjonen har unnlatt å utøve noen avgjørende innflytelse på å skape fred i Midt-Østen selv om jeg i all oppriktighet må gi uttrykk for en viss tvil med hensyn til den støtte som Israel selv har gitt De Forente Nasjoners bestrebelsjer gjennom de siste to år for å skape en atmosfære som kunne legge til rette bedre vilkår for en ordning.

- Det synes innlysende for min regjering at bare å vende tilbake til de skrøpelige våpenstillsstandsordninger av 1949 i Midt-Østen er ingen realistisk politikk. Disse ordninger var ment å være noen få måneder som en overgang til en fredsordning. De kunne ikke bestå som et grunnlag for permanente forbindelser mellom nabostater - og som vi har sett, besto de heller ikke. For det annet: De to hovedparter som er berørt - Israel og de arabiske stater - vil måtte gjøre visse fundamentale innrømmelser på gjensidig grunnlag: Israel må erkjenne at opprettelsen av den israelske stat i Palestina uunngåelig måtte føre til alvorlige psykologiske og andre vanskeligheter for araberne vedkommende og at den også måtte bli et forstyrrende element i den bestående kulturelle, sosiale og økonomiske ordning i dette overveiende arabiske området. Disse meget alvorlige vansker må ikke bare bli forstått, de må også av den israelske nasjons ledere bli anerkjent som en avgjørende faktor ved utformingen av deres politikk.

- Disse vansker er blitt ytterligere understreket ved at det rundt den nye stats grenser på halv-permanent basis lever hundretusener av dette lands tidligere innbyggere som nå i åtte år har levd i elendighet og fortvilelse og som i sin desperasjon kanskje har utgjort den viktigste grunn til at De Forente Nasjoners apparat som skulle bevare våpenstillstandsavtalen ikke har vært i stand til å nå sine mål. Jeg må også få tilføye at demarkasjonslinjene, fordi de delte den arabiske verden i to, gjorde meget til å holde levende den bitterhet som hendingene i 1948 unngåelig skapte blant araberne. Jeg mener at det i denne situasjon er momenter som burde få Israel til å innse nødvendigheten av vesentlige innrømmelser i enhver endelig fredsordning. Det er vårt håp at Israels ledere vil ta disse momentene under de mest alvorlige overveielser, fordi Israels sikkerhet, når alt kommer til alt, ligger i å etablere fred med sine naboer, og ikke i en usikker militær maktbalanse.

- Jeg går nå over til araberne og de fundamentale innrømmelser som de vil måtte overveie å gi freden en sjanse til å slå rot og vokse i Midt-Østen. Staten Israel er kommet for å bli. Dette er en kjensgjerning som må bli erkjent, og denne erkjennelse må være utgangspunktet for utformingen av de arabiske staters politikk og deres nødvendige bidrag til å opprettholde og trygge internasjonal fred. Virkelig verdensfred er utenkelig uten fred mellom Israel og dets arabiske naboer. Araberne representerer en gammel og stolt kultur og deres religion har gitt dem en utpreget sans for moralske og åndelige verdier. De har utvilsomt en viktig rolle å spille i bestrebelsene på å nå denne verdensorganisasjonens mål, og den norske regjering er sikker på at de arabiske regjeringer i denne kritiske situasjon vil la sine handlinger lede av viljen til samarbeid på linje med De Forente Nasjoners tiltak.

Lange understrekter deretter FN's ansvar for en fredelig utvikling i Midt-Østen, men understrekter samtidig: - Denne fred må skapes av folkene i området og ikke av noen utenforstående stat, stater eller

organisasjon. Enhver hjelp som kan gis utenfra for å lette partenes fredsbestrebeler, bør gis bare i denne hensikt, og ikke på en måte som enten kunne sinke eller krysse partenes egne anstrengelser. - Lange understreket deretter at FN burde bidra med hjelp til å gjennomføre reformer av økonomisk og sosial karakter innen de enkelte land som en fremtidig fredsløsning ville kreve.

x x x

VII. 1958-1967 - Spenning og ny krig (Seksdagerskrigen 1967)

I januar 1957 lovet president Eisenhower å hjelpe ethvert land i Midt-Østen mot stater som var "kontrollert av den internasjonale kommunisme". I samsvar med Eisenhower-doktrinen hadde USA levert våpen til Jordan, Libanon og Saudi-Arabia, mens øst-europeiske våpen strømmet til Egypt, Syria og senere Irak. Da Nuri Es-Saids vestorientert styre ble styrtet i Irak sommeren 1958 sendte USA tropper til Libanon for å forebygge et tilsvarende kupp der og i Jordan. Kort tid før den amerikanske landstigningen hadde det brutt ut borgerkrig i Libanon. FN opprettet UNOGIL - United Nations Observation Group in Lebanon - med den norske generalmajor Odd Bull som sjef. UNOGIL's mandat var å påse at det ikke skjedde ulovlig infiltrasjon av personell eller forsyninger med våpen eller annet materiell over den libanesiske grense (fra Syria til den libanesiske opposisjon). I februar 1958 hadde Syria og Egypt gått sammen i en union - Den Forente Arabiske Republikk som holdt i $3\frac{1}{2}$ år da Syria brøt ut.

Toppmøter mellom de arabiske land

I tiden januar 1946-september 1965 ble det holdt tre toppmøter mellom arabiske stater i henholdsvis Cairo, Alexandria og Casablanca. Alle disse møtene tok sikte på å koordinere den arabiske motstanden mot Israel. I forbindelse med Cairo-møtet (1964) ble det opprettet

en felles militærkommando. Samtidig ble også "Den palestinske frigjøringsarme" dannet under egyptisk kontroll. Strid om vannet i Jordanelven dannet også en del av bakgrunnen for møtet.

Økt gerilja-virksomhet

Fra januar 1965 begynte palestinske geriljagrupper å skape store problemer for de nordlige deler av Israel. Den palestinske organisasjonen El Fatah med Yassir Arafat som leder sto bak aksjonene. Skifte av regime i Syria i 1966 da den mer radikale del av Baath-partiet overtok ga større armslag for den palestinske geriljavirksomheten samtidig som syriske stillinger stadig beskjøt den øvre Jordan-dalen hvor de hevdet at Israel dyrket opp jord i den demilitariserte sonen av 1948. El Fatah's aksjoner var velorganiserte og effektive. De israelske represalier økte i omfang. I april 1967 gjennomførte Israel et kraftig represalieangrep på Syria.

Seksdagerskrigen i juni 1967

I november 1966 hadde Egypt inngått en forsvars-pakt med Syria. Etter det israelske april-angrepet ba Syria om hjelp. 15. mai begynte egyptiske styrker å rulle mot Sinai-ørkenen. Dagen etter henvendte den egyptiske øverstkommanderende Muhammed Fawsi seg til FN-styrkene langs den egyptiske grense mot Israel og anmodet dem om å rømme Sharm El-Sheikh og alle andre FN-observasjons-poster langs grensen. FN's generalsekretær U Thant viste til at Egypt hadde rett til å be FN-styrkene trekke seg og ga ordre om tilbaketrekking. FN-nærværet i Midt-Østen besto deretter utelukkende av de blandede våpenstillslags-kommisjonene (UNTSO).

Tiran-stredet stenges 22. mai 1967

Tiran-stredet som leder inn til Akaba-bukten og til den israelske havnebyen Eilat ble stengt i mai for israelske skip og for skip av andre nasjonaliteter som førte strategiske varer til Israel. USA, Frankrike og Storbritannia hadde i 1957 garantert fri passasje gjennom Tiran-stredet. I tiden 1957-67 - perioden da FN kontrollerte innløpet til Akaba-bukten - gikk en stor del av israelsk import over Eilat. Bl.a. gikk 90 prosent av Israels oljeimport fra Iran gjennom stredet i 1967. Israels statsminister Eshkol karakteriserte den egyptiske beslutningen som en krenkelse av folkeretten og en "angrepshandling mot Israel". 4. juni aksepterte Nasser innbydelse fra USA om å sende en ledende representant til Washington for å diskutere blokaden.

5. juni 1967 åpnet Israel kamphandlingene. 300 egyptiske fly ble tilintetgjort på egyptiske flyplasser. I løpet av få dager okkuperte israelske styrker: - Sinai fram til østbredden av Suez-kanalen, den gamle bydelen i Jerusalem, hele vestbredden av Jordan-elven og Golanhøydene. Suez-kanalen stenges på grunn av krigshandlingene. Seks arabiske stater (Egypt, Irak, Algerie, Syria, Jemen og Sudan) bryter de diplomatiske forbindelser med Storbritannia. - Israel oppgir 679 døde og 2.563 såret, Jordan anslår antall døde til 15.000. Ingen egyptiske eller syriske tall.

Under seksdagerskrigen vedtok Sikkerhetsrådet flere resolusjoner:

6. juni - enstemmig resolusjon om våpenhvile. Jordan godtar våpenhvilen.
7. juni - sovjetisk forslag om øyeblikkelig våpenhvile vedtas. Dagen etter godtok Egypt og Syria våpenhvilen. Israel fortsetter fremrykkingen i Syria. Kampene avsluttet 10./11. juni.

FN-resolusjonen av 22. november 1967 - resolusjon 242

- Sikkerhetsrådet bekrefter at etterlevelse av

Paktens prinsipper krever etablering av en rettferdig og varig fred i Midt-Østen, som må omfatte anvendelsen av følgende to prinsipper:

- a) tilbaketrekking av Israels væpnede styrker fra områder okkupert under den seneste konflikten;
 - b) opphør av krigstilstanden, respekt for og anerkjennelse av suverenitet, territorial integritet og politisk uavhengighet for enhver stat i området og deres rett til å leve i fred innenfor sikre og anerkjente grenser, fri for trusler om eller bruk av makt.
- Sikkerhetsrådet bekrefter nødvendigheten av:
- a) garantert fri gjennomfart gjennom internasjonale vannveier i området;
 - b) en rettferdig løsning av flyktningproblemet;
 - c) garanti for territorial ukrenkelighet og politisk uavhengighet for enhver stat i området, gjennom iverksettelse av tiltak som omfatter etablering av demilitarerte soner.
- Sikkerhetsrådet anmoder generalsekretären om å utpeke en spesiell representant som skal begi seg til Midt-Østen for å etablere og opprettholde kontakt med de impliserte stater for å fremme enighet og bistå i arbeid med å nå fram til en fredelig løsning i overensstemmelse med bestemmelsene og prinsippene i resolusjonen.

VIII. Norske holdninger i forbindelse med "Seksdagerskrigen"

Norges ambassadør til FN, Edvard Hambro sa i generalforsamlingens debatt om Midt-Østen-krisen at det var hevet over tvil at en fremtidig ordning måtte bygge på at alle stater i området fortsatt hadde rett til å eksistere, mens det var like klart at landevinninger ikke kan kreves

på grunnlag av erobringer som ikke har lovlig hjemmel i FN's system. Hambro ga uttrykk for håp om at stormaktene ville avstå fra å bistå partene i området med rustninger og tilsa norsk støtte til et FN-nærvar i området, enten ved en forsterkning av UNTSO (FN's observatørkorps som ble ledet av den norske generalløytnant Odd Bull i tiden 1963-70) eller ved en annen organisasjon. Det norske innleget fremhevet at Palestina-flyktningenes skjebne var det alvorligste menneskelige problem i Midt-Østen og at den norske regjering ville støtte opp om et omfattende økonomisk utviklingsprogram for hele området.

- Norge var medforslagsstiller - sammen med en rekke andre land - i en resolusjon som støttet opp under UNWRA's arbeid for de palestinske flyktningene.
- Norge stemte bl.a. mot resolusjonsforslag fra Sovjetunionen som i kraftige ordelag fordømte Israel. Norge stemte også mot et forslag fra de såkalte ikke-engasjerte land. Norge stemte for et latin-amerikansk forslag. Samtlige av disse forslag ble forkastet.
- Norge stemte for et sjumaktsforslag som gikk mot de forholdsregler som Israel hadde tatt og som ville innebære at Jerusalems status ville bli endret. Forslaget ble vedtatt.

IX. 1967-73 - Fredsbestrebeler og opptakt til ny krig

Jarring-misjonen

Den svenske Moskva-ambassadør Gunnar Jarring ble utsett til meklingsmann. Situasjonen var i 1968 og 1969 så vanskelig at Jarring til sine tider fant å måtte stille sine bestrebeler i bero og vende tilbake til sin stilling som Sveriges ambassadør i Moskva. Våren og sommeren 1970 ble situasjonen betydelig forverret. Det var særlig palestinernes økende geriljavirksomhet mot Israel, israelske bombe- og kommandoangrep over Suez-kanalen

mot mål i selve Nil-deltaet og plassering av sovjetiske SAM-2 og SAM-3 luftvern ракеттер på egyptisk område som skapte uro.

Den 19. juni 1970 lanserte USA den såkalte "Rogers-plan" som tok sikte på en midlertidig våpenhvile og en gjenopptakelse av Jarrings virksomhet. Egypt, Jordan og Israel aksepterte den amerikanske fredsplanen og erklærte seg villig til indirekte drøftelse under Jarrings ledelse. En ny våpenhvileavtale ble deretter inngått mellom Israel og Egypt. De indirekte drøftelser under Jarring ble gjenopptatt i slutten av august 1970. Kort tid etter brøt Israel formelt med Jarring under påberopelse av at Den Forente Arabiske Republikk (Egypt) hadde brukt våpenhvilen ved å installere nye luftvern ракеттер i våpenhvilesonen på egyptisk side av Suez-kanalen. Israel krevde som betingelse for gjenopptakelse av kontakten med Jarring at disse ракетene ble trukket tilbake. Fra egyptisk side ble det fremholdt at Israel på sin side bygget ut det militære forsvar i Sinai og brøt våpenhvileavtalen ved å bygge nye militære anlegg i våpenhvilesonen.

25. generalforsamling 1970 - Resolusjon av 4.11.70
om Midt-Østen

Generalforsamlingen oppfordret de berørte parter om å gjenoppta kontakten med Jarring og forlenge våpenhvilen for en periode på tre måneder. I resolusjonsteksten fastslo generalforsamlingen på ny at tilegnelse av territorier ved makt ikke kan tillates, og at territorier som på denne måten er okkupert, følgelig må gis tilbake. Videre ga generalforsamlingen uttrykk for at respekt for palestinernes rettigheter er et ufravikelig element i etableringen av en rettferdig og varig fred i Midt-Østen. Norge avsto ved avstemningen over denne resolusjonen sammen med Sverige, Danmark og Finland.

Jarrings meklingsforsøk 1971

På bakgrunn av generalforsamlingens resolusjon gjenopptok ambassadør Jarring sin virksomhet i januar 1971. I likelydende memoranda av 8. februar 1971 til den israelske og den egyptiske regjering anmodet Jarring de to parter om på forhånd å påta seg visse forpliktelser med hensyn til en endelig fredsordning under forutsetning av samtidighet og at også andre utestående stridsspørsmål - deriblant flyktningespørsmålet - ble tilfredsstillende løst. Israel skulle forplikte seg til å trekke sine styrker tilbake til den tidligere egyptisk-palestinske grense, forutsatt at det ble enighet om demilitariserte soner, praktiske sikkerhetsordninger i Sharm el-Sheikh for å sikre fri gjennomfart i Tiran-stredet og fri passasje for israelske skip i Suez-kanalen. Egypt skulle på sin side forplikte seg til å inngå en fredsavtale med Israel og erklærte seg villig til - på gjensidighetsbasis - å oppheve krigstilstanden, respektere Israels selvstendighet og rett til å leve innenfor sikre og anerkjente grenser, hindre at fiendtlige aksjoner ble iverksatt fra egyptisk område rettet mot israelske borgere og eiendom og unngå innblanding i Israels indre anliggender.

I sitt svar av 15. februar 1971 erklærte Egypt at landet var villig til å inngå en fredsavtale med Israel og godta de forpliktelser som er nevnt i Jarrings memorandum forutsatt at Israel trakk sine styrker tilbake fra Sinai og også fra Gaza. Egypt var villig til å godta demilitariserte soner på begge sider av grensen og etablering av en internasjonal fredsbevarende FN-styrke med deltagelse av de fire faste medlemmer av Sikkerhetsrådet. På egyptisk side ville man videre kunne godta en internasjonal FN-styrke ved Sharm el-Sheikh.

Den israelske regjering meldte den 26. februar at Israel så positivt på den egyptiske erklæringen og at Israel var villig til meningsfylte forhandlinger uten forhåndsbetingelser. Israel var villig til å trekke sine styrker tilbake fra våpenhvilelinjen ved Suez-kanalen til sikre og anerkjente grenser som forutsattes fastlagt i en fredsavtale. Israel var imidlertid ikke villig til å trekke sine styrker tilbake til våpenhvilelinjene fra før krigen i juni 1967.

Jarring-misjonen i dødvannet

Ambassadør Jarring vendte i slutten av mars tilbake til sin stilling i Moskva. Til tross for nye konsultasjoner i mai og september/oktober 1971 var det tydelig at de nødvendige forutsetninger for at Jarrings bestrebelses skulle føre til et gjennombrudd i den fastlåste situasjonen i Midt-Østen foreløpig ikke var til stede.

Forslag om interimsordning i Suez-kanalområdet 1971

Forslaget opprinnelig fremsatt av prsident Sadat 4. januar 1971. USA arbeidet for en tilnærming mellom partene på dette punkt. Planen innebar at de israelske styrker ble trukket tilbake fra kanalbredden og at selve kanalen ble gjenåpnet for trafikk. Det ble ikke oppnådd enighet om planen på grunn av partenes forskjellige syn på den betydning og de forpliktelser en slik avtale ville medføre på lengre sikt. Fra egyptisk side ble det presisert at landet bare kunne godta en interimsordning under forutsetning av at den var et ledd i en samlet plan for iverksettelse av alle elementer i Sikkerhetsrådets resolusjon 242 og med klar forpliktelse for Israel til å trekke sine styrker tilbake til Egypts tidligere grenser: Israel på sin side insisterte på at en eventuell Suez-avtale måtte betraktes som en særavtale som i seg selv ville kunne gjøre det lettere å nå fram til en varig fredsavtale, men avtalen måtte ikke a priori ansees som et forpliktende og innledende ledd i en endelig fredsavtale.

Meklingsplan fra Organisasjonen for afrikansk enhet (OAU), 1971

OAUs statssjefsmøte i juni 1971 vedtok å nedsette en 10-manns-komite bestående av statssjefene i Elfenbenskysten, Etiopia, Kamerun, Kenya, Liberia, Mauretania, Nigeria, Senegal, Tanzania og Zaire for å søke å bistå Jarring i hans arbeid for å finne fram til en fredelig løsning basert på Sikkerhetsrådets resolusjon 242. Det foregikk sonderinger i blant annet Cairo og Tel Aviv (november 1971). I rapporten fra 10-manns-komitéen foreslås det:

- begge parter går med på nye indirekte drøftinger under Jarrings ledelse.
- begge parter godtar en interimsavtale om Suezkanalen som vil innebære gjenåpning av Suez-kanalen og stasjonering av FN-styrker på kanalens østbredd mellom egyptiske og israelske linjer.
- begge parter aksepterer at "sikre og anerkjente grenser" skal fastlegges i en fredsavtale og at sikkerhetsproblemene skal bli søkt løst ved FN-garantier ved etablering av demilitariserte soner og ved nærvær av internasjonale styrker på visse strategiske steder.
- betingelsene for tilbaketrekning fra okkuperte områder skal inngå i fredsavtalen.
- begge parter godtar stasjonering av internasjonale styrker i Sharm El-Sheikh for å sikre fri gjennomfart for alle skip gjennom Tiranstredet.

Resolusjon fra FNs 26. Generalforsamling høste 1971 (Res. 2799 av 13.12.1971)

Norge, Finland og EF-landene stemte for følgende resolusjon, mens Danmark, Island og Sverige avsto. Sovjetunionen stemte for, USA avsto.

- Generalsekretæren ble anmodet om å ta de nødvendige tiltak for å skape et nytt initiativ angående ambassadør Jarrings oppdrag.

- partene ble oppfordret til å gi sin fulle støtte til Jarring i utarbeidelsen av praktiske foranstaltninger for å garantere fri gjennomfart gjennom internasjonale vannveier i området, en rettferdig løsning på flyktningproblemet og garanti for territorial ukrenkelighet og politisk uavhengighet i området.

- Generalforsamlingen oppfordret Israel til å svare positivt på Jarrings memorandum av 8. februar 1971, mens forsamlingen med tilfredshet merket seg Egypts positive svar.

- tilegnelse av territorier ved makt kan ikke tillates og territorier som er tilegnet på en slik måte, må gis tilbake.

- opprettelse av en rettferdig og varig fred i Midt-Østen bør omfatte følgende prinsipper:

- a) tilbaketrekning av israelske styrker fra områder okkupert under den seneste konflikten
- b) krigstilstand må ikke lenger påberopes og det må gjennomføres respekt for og anerkjennelse av suvereniteten, den territoriale integritet og den politiske uavhengighet til alle stater i området og deres rett til å leve i fred innenfor sikre og anerkjente grenser fri for trusler om eller bruk av makt.

- Generalforsamlingen anmodet Sikkerhetsrådet om nødvendig å overveie tiltak i samsvar med Paktens relevante kapitler for å sikre gjennomføringen av Sikkerhetsrådets resolusjon 242.

Kong Husseins plan

I mars 1972 la kong Hussein fram en plan om en føderasjon mellom Øst- og Vest-Jordan, som innebar at den vestre del skulle bli "palestinsk". Planen ble avvist både av Israel og i araberlandene. I april brøt Egypt de diplomatiske forbindelser med Jordan.

Sovjetiske rådgivere sendes ut av Egypt 1972

President Sadats beslutning 18. juli 1972 om at de sovjetiske militære rådgivere og eksperter (antatt ca. 20.000) skulle trekkes ut av Egypt og at militært utstyr og anlegg skulle bli egyptisk eiendom og stilles under egyptisk administrasjon, skapte til en viss grad en ny situasjon i Midt-Østen. Det var en alminnelig oppfatning at faren for en stormaktskonfrontasjon i Midt-Østen var blitt redusert. Sadats beslutning ble fulgt av forsiktige egyptiske fremstøt overfor enkelte vest-europeiske land med oppfordring om et sterkere vest-europeisk engasjement for å få en slutt på konflikten. Særlig syntes det som om man ønsket at disse landene skulle søke å øve innflytelse i Washington for å få USA til å innta en mer upartisk holdning til konflikten. Attentatet mot den israelske olympia-troppen i München 5. september 1972 og de senere omfattende israelske militære represaliekjakter mot Libanon og Syria førte imidlertid til et politisk tilbakeslag.

Resolusjon fra FNs 27. Generalforsamling, høsten 1972 - res. 2949

Norge avsto sammen med Danmark, Island og Sverige, mens Finland stemte for. EF-landene stemte også for. USA avsto. Resolusjonen var på flere punkter lik den resolusjon som var blitt vedtatt året før, men inneholdt en del nye elementer man på norsk side ikke hadde full oversikt over rekkevidden av. Det gjaldt særlig avsnittet

som innebar en henstilling til alle stater om ikke å anerkjenne noen av de forandringer og tiltak som er utført av Israel i de okkuperte arabiske områder og innbyr dem til å unngå handlinger, inkludert handlinger innenfor bistandssektoren som kan utgjøre anerkjennelse av denne okkupasjon. Norge som stemte for året før, avsto denne gang.

* * * * *

X. Oktoberkrigen 1973

6. oktober 1973 gikk egyptiske og syriske styrker til koordinert angrep på israelske stillinger i Sinai og på Golanhøgdene. Sovjetunionen og USA satte i gang luftbroer med våpenleveranser til henholdsvis Syria/Egypt og Israel. 16. oktober henvendte president Sadat seg til USA og presenterte en rekke fredspunkter - bl.a. villighet til å akseptere våpenhvile om Israel trakk seg tilbake til grensene fra før jun 1967 samtidig som han viste til at Egypt var beredt til å delta i en fredskonferanse i FN's regi. Dagen etter besluttet de ti medlemsland i Organisasjonen av arabiske oljeeksporterende land (OAPEC), under et møte i Kuwait, å redusere produksjonen av råolje med minst fem prosent hver måned til Israel har trukket seg tilbake fra de okkuperte områder og til det palestinske folk har oppnådd sine legitime rettigheter. All oljeeksport til USA ble stoppet. Et viktig resultat av krigen var at egypterne fikk kontroll over store deler av Suez-kanalens østbredde. Den 21. oktober vedtok Sikkerhetsrådet et amerikansk/sovjetisk resolusjonsforslag om våpenhvile (resolusjon 338). 23. oktober, etter nye kamper, oppfordret Sikkerhetsrådet partene til å trekke seg tilbake til de posisjoner de hadde da våpenhvilen trådte i kraft og ba generalsekretæren sende FN-observatører til å overvåke våpenhvilen mellom Egypt og Israel (resolusjon 339).

Nye FN-styrker opprettes

25. og 27. oktober 1973 vedtok Sikkerhetsrådet å opprette en FNs fredsbevarende styrke for Midt-Østen (UNEF) som skulle settes inn langs våpenhvilelinjen mellom Egypt og Israel (resolusjon 340 og 341). Noe senere ble det vedtatt å opprette en FNs observatørstyrke (UNDOF) for kontroll av våpenhvilelinjen mellom Syria og Israel. Norge stilte etter anmodning fra FN to Herkules-fly til disposisjon for FN til transport av utstyr og materiell. Flyene ble stilt til disposisjon fra transportenheten i den norske beredskapsstyrke som er øvremerket for FN-tjeneste. Den norske regjering erklærte også at Norge var rede til å yte ytterligere bidrag til en innsats for freden i Midt-Østen i form av styrker eller på annen måte, når FN ba om det.

Den 21. desember 1973 åpnet fredskonferansen i Geneve under ledelse av generalsekretær Kurt Waldheim og med USA og Sovjetunionen som formenn og med deltagelse av Egypt, Jordan og Israel. Konferansen ble utsatt i påvente av enighet om styrkeatskillelse etc.

Avtaler om styrkeatskillelse

Januar 1974 ble Egypt og Israel enige om styrkeatskillelse ved Suez-kanalen. Avtalen kom i stand ved den amerikanske utenriksminister Kissingers hjelp og ble satt ut i livet 5. mars 1974. Etter avtalen trakk Israel alle sine styrker tilbake fra kanalens vestbredd og videre 27 km innover i Sinai. Egypt holdt på sin side en minimal styrke langs kanalens østbredd i en dybde av ca. 9 km. Buffersonen mellom de to lands styrker skal holdes og patruljeres av FN-styrker. Avtalen med Syria kom først i stand den 31. mai under Kissingers femte besøk i Midt-Østen.

+ + + + +

XI. Norsk holdning til Midt-Østen-konflikten

Norge har konsekvent støttet Sikkerhetsrådets resolusjon nr. 242 av 22. november 1967 som grunnlaget for en rettferdig og varig fred i Midt-Østen. Etter norsk syn må en fredsordning baseres på blant annet tre følgende hovedprinsipper:

- Erobring av landområder med makt kan ikke aksepteres.
- Alle stater i området må ha rett til å leve innenfor sikre og anerkjente grenser.
- Det må finnes en rettferdig ordning for palestinerne.

Selv om FN har en viktig rolle å spille i fredsbestrebelsene ligger hovedansvaret for å nå fram til en fredelig løsning på de direkte berørte parter. Et spesielt ansvar hviler imidlertid også på FNs Sikkerhetsråd og spesielt på Rådets faste medlemmer, som er ansvarlig for opprettelsen av internasjonal fred og sikkerhet. Dette er særlig tilfelle for Sovjetunionen og USA som begge har et verdensomspennende ansvar.

Norge har lagt vekt på å føre en balansert og upartisk politikk i forhold til Midt-Østen-konflikten. Dette tar bl.a. sikte på å gjøre det mulig for Norge å delta i eventuelle fredsbevarende operasjoner innenfor FNs ramme i området og derved yte et bidrag til en fredsordning i Midt-Østen. Fra norsk side har det gjentatte ganger blitt fremholdt at Norge er rede til å delta i slike operasjoner forutsatt at norsk deltagelse godtas av de berørte parter.

Når det gjelder spørsmålet om Jerusalems fremtid har Norges standpunkt hele tiden vært at ingen ensidige tiltak må bli truffet som kan prejudisere byens fremtidige status. I overensstemmelse med dette syn har den norske regjering støttet de resolusjoner i FN som

henstiller til Israels regjering å oppheve tiltak som allerede er blitt truffet og avstå fra nye tiltak som vil kunne endre Jerusalems status.

+ + + + +

XII. Norges holdning til spørsmålet om palestinernes rettigheter, Norges holdning til UNRWAs arbeid

5. Ekstraordinære Kriesesjon av Generalforsamlingen om Midt-Østen-spørsmålet 1967:

Ambassadør Edvard Hambro i Generaldebatten, 26. juni 1967:

- Sett i forhold til menneskeliv, menneskelig anstendighet og barmhjertighet er Palestina-flyktningenes skjebne det alvorligste problem i Midt-Østen. Den norske regjering er oberbevist om at en varig fred ikke kan oppnås før man har nådd fram til en rettferdig og høysinnet løsning av dette brennende problem som er av overveldende betydning så vel politisk som humanitært.

23. Ordinære Generalforsamling, 1968

- Norsk innlegg holdt av stortingsrepresentant Hans Hammond Rosbach i FNs spesielle komité om UNRWA:

- Flyktningeproblemet er fremfor alt et politisk spørsmål som må få sin endelige løsning i en politisk sammenheng.

24. Ordinære Generalforsamling, 1969

Ambassadør Edvard Hambro i Generaldebatten:

- En av nøkkelfaktorene i hele Midt-Østen situasjonen er flyktningespørsmålet som ikke utelukkende eller først og fremst er et humanitært spørsmål. Det er, som

den siste utvikling i området har vist, mer enn noe annet et politisk spørsmål som må løses hvis man skal kunne finne en varig løsning på Midt-Østen-konflikten.

25. Ordinære Generalforsamling, 1970

Statsminister Per Borten i FN's jubileumsdebatt:

- Vi håper at de prinsipper Sikkerhetsrådet har fastlagt vil påvirke drøftelsene i Generalforsamlingen og føre til en løsning som trygger interessene til alle folkegrupper i området, også for ulykkelige (unfortunate) palestinere.

26. Ordinære Generalforsamling, 1971

Utenriksminister Andreas Cappelen i Generaldebatten:

- Det er av den største betydning at det blir funnet en rettferdig og varig politisk løsning i Midt-Østen. Dette er ikke mulig med mindre det tas tilbørlig hensyn til palestinernes rettigheter.

28. Ordinære Generalforsamling, 1973

Utenriksminister Dagfinn Vårvik i Generaldebatten understreket om forutsetningene for en løsning av Midt-Østen-konflikten at "tilbørlig hensyn må bli tatt til palestinernes rettigheter".

I Stortinget, 4. desember 1974

Utenriksminister Knut Frydenlund:

- Palestina-arabernes mulighet til på fredelig måte å kunne utøve sin selvbestemmelsesrett er nært knyttet til det annet hovedspørsmål i Midt-Østen-konflikten, til spørsmål om sikre og anerkjente grenser for Israel. En

løsning av Midt-Østen-konflikten synes nå avhengig av parallell fremgang med hensyn til begge disse spørsmål. En virkelig gjørelse av Palestina-arabernes rett til selvbestemmelse forutsetter at de deltar i forhandlingsprosessen om en varig ordning i Midt-Østen. Hvorvidt Palestina-arabernes rett til selvbestemmelse skal virkelig gjøres i en egen palestinsk stat eller på annen måte, må bli et resultat av den videre forhandlingsprosess.

+ + + + +

Det var først under daværende statsminister Per Bortens innlegg i jubileumsdebatten i FN i 1970 at palestinerne eksplisitt er nevnt som en av folkegruppene i området. I tidligere uttalelser omtales palestinerne, så langt man kan se, bare som flyktninger.

Både under 25., 26., 27., 28. og 29. Generalforsamling ble det vedtatt resolusjoner om palestinernes selvbestemmesrett. Under de fire første generalforsamlinger har Norge sammen med Sverige og Finland avstått. På den 29. Generalforsamling stemte Norge og Sverige for at PLOs representant skulle få talerett i Generalforsamlingen. Norge stemte mot resolusjonsforslaget med den begrunnelse at resolusjonene ikke inneholdt noen henvisning til sikkerhet for Israels grenser. Danmark stemte mot under den 26. og 27. Generalforsamling, men avsto under 25., 28. og 29. Generalforsamling.

Norges holdning til UNRWA

Norges bidrag til FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA) var i 1973 5,5 millioner kroner. For 1974 blir bidraget åtte millioner kroner. Under FNs 25. Generalforsamling i 1970 tok Norge initiativet til at det ble nedsatt en arbeidsgruppe som skulle bistå FNs Generalsekretær og UNRWAs Generalkommisær med å finne løsninger på de problemer som hadde oppstått p.g.a. UNRWAs

finansielle krise. Norge ble valgt som arbeidsgruppens rapportør. I 1971 lyktes det for gruppen å redusere organisasjonens underskudd fra 42 til 14 millioner dollar. I 1972 ble det redusert fra 30 til 9 millioner dollar. Antall registrerte flyktninger pr. 30. juni 1973 var 1.506.640 - hvorav ca. halvparten fikk daglige matrasjoner fra UNRWA.

FNs hovedresolusjon om de palestinske flyktninger - resolusjon nr. 194 av 11. desember 1948 følger som eget vedlegg.

+ + + + +

UD, Rapport- og utredningskontoret, 23/12 - 74.

Svein Andreassen